

A hellenizmus bölcselete

Szerző dezs

Filozófia

A görög történelemnek azt a szakaszát nevezzük hellenizmusnak, amely Nagy Sándor hódításaitól (Kr.e.336-323) a Római Birodalom kiépüléséig (Kr.e.30) tart. A hellenisztikus filozófia időhatárai egy kissé eltérnek ettől: Arisztotelés halálától (Kr.e. 322) az újplatonizmus kialakulásáig (Kr.u. 3.sz.) terjedő időszakot foglalja magába. A korszakra általánosságban az jellemző, hogy a nagy birodalmak (Makedon bir., diadokhosz államok) létrejöttével megszűntek a poliszok, s ezáltal megbomlott az egyén és közösség kölcsönös kapcsolata. Emiatt az egyén nem érezhette már magát a közélet aktív szereplőjének, sőt az a benyomása támadt, hogy már csak parányi részecskéje lehet egy nagy, s tőle majdhogynem függetlenül működő gépezetnek. Ezek után joggal vetődött fel az egyes egyéneknél az a kérdés, hogyan viszonyuljanak a megváltozott körülményekhez, s egzisztenciális, lelki és szellemi bizonytalanságukat mi módon tudnák eloszlatni. A társadalom szűkebb rétege, a tehetősebbek bölcseletet fogadtak fiaik mellé, bízva abban, hogy az általuk nyújtott világmagyarázat eloszlatja a kételyeiket, s neveltetésük és műveltségük révén megbecsült helyet vívnak ki a társadalomban. (A kevésbé tehetősek és a vagyontalanok számára a misztériumok, a keleti kultuszok és vallások szolgáltak egyfajta magyarázatként, jelenlegi kilátástalan helyzetükre pedig megoldást ígértek.) Új vonása e korszaknak még az is, hogy

a filozófia központja
immáron nem Athén, hanem a keleti
kultúrközpontok, s azok közül is
kiemelkedik
Alexandria. Eltűntek a nagyformátumú
filozófusok, s inkább az irányzatokra
figyeltek a bölcselet iránt
érdeklődők is.

A hellenizmus
korában a legelevenebben az etikai irányzatok
hatottak, s
ezáltal az ún. kisebb szókratikus
iskolák (megarai, cinikus, kürénei
iskola)
tanai széles körben terjedtek el, sőt
ezeket tovább is fejlesztették, s új
etikai irányzatok jöttek létre. Ezek
közül az alábbi három
vált meghatározóvá: az
epikureus, a sztoikus és a szkeptikus filozófia.
Mindhárom közös jellemzői a
következők: 1. A filozófiát
három résztudomány, a logika, a
fizika és az etika
foglatának tekintik a hellenisztikus
bölcseletről. 2. Elméleti
szempontból az
igazság-kritérium
meghatározása a céljuk. 3. A
filozófia etikai hasznát abban
látják, hogy az egyes egyén
által juthat vissza a
civilizációtól
megfertőzött
természetes állapotba.

A) Szkeptikus
irányzat:

A szkeptikus
irányzat a megarai iskolából
nőtt ki, s nevét a szkeptészthai
[g] = vizsgál, kutat kifejezésből
kapta. A szkeptikusok a másik két
irányzatot
dogmatikusnak tartja, mert két olyan tétele van
az epikureus és sztoikus
irányzatnak, amelyet a szkeptikusok
kétségbe vonnak: egyrészt a
külvilágról
megfelelő módszerekkel igaz ismeretet
alkothatunk, másrészt az igazság
visszavezethető valamilyen objektív
kritériumra. Mivel a szkeptikusok ez
utóbbit is tagadják, ezáltal a
fizikát (mely a kozmoszt vizsgálja) sem
tartják
filozófiai diszciplinának.
Véleményük szerint nincsenek
objektív igazságok, és
ennek megfelelően nem is alkothatunk ilyeneket.
Ún. troposzokkal ([g] = mód,
fordulat) cáfolják a külvilág
objektív megismerésének

lehetőségét. (Vagyis nem alkothatunk abszolút érvényű kijelentéseket.) A logika feladata az, hogy ezeket az érveket kidolgozza.

Végkövetkeztetésként az ítéletektől való tartózkodásra ösztönöznek, azaz az epokhé-ra (epokhé [g] = felfüggesztés), hiszen nem bízhatunk sem az érzékeinkben sem a gondolkodásban, mert csak pillanatnyi, változó igazságokra ébreszthetnek bennünket. Csak ilyen módon őrizhetjük meg lelki egyensúlyunkat, mert ellenkező esetben felesleges konfliktusoknak teszi ki magát az ember. A troposzok leginkább Pürrhón (Kr.e. 360-270) nevéhez kapcsolódnak, de jeles képviselője még az irányzatnak Sextus Empiricus is.

A szkepszis a későbbi korok filozófusainál is a kutatás kiindulópontjaként szolgált, mint pl. Szent Ágoston, Descartes, Berkeley, Hume, Kant esetében.

B)
Szoicizmus:

Az irányzat az athéni Sztoa Poikiléről, a Tarka Csarnokról, filozófiai ténykedésük helyszínéről kapta a nevét, s első képviselője s az iskola alapítója kitioni Zénon volt. Tanaikat illetően a cinikus iskola követőinek tekinthetők a szoikusok, s az iskola történetileg három korszakra tagolható:

1. korai korszak a Kr.e.IV-II.sz-ban, képviselője: Kitioni Zénon és Kleanthész.
2. középső sztoa a Kr.e. II-I.sz-ban már főleg a Római birodalom területén hatott, képviselője: Panaitiosz.
3. Késő sztoa a Kr.e.I-Kr.u. II.sz-ban, s képviselői: Seneca, Epiktétosz, Marcus Aurelius.

A szoikusok a filozófiát logikára, fizikára, és etikára osztották fel. A világot panteista világszemlélet keretén belül értelmezték, azaz a logosz és a phüszisz számukra gyakorlatilag egy és ugyanaz. Arisztotelész nyomán két alapvető principiumot tételeznek, a passzív anyagot, és az aktív,

tevékeny anyagot (logosz). A logosz a világerőtelem, mely mint lélegzet bevonja a tulajdonság nélküli anyagot, s ezáltal ésszerűséget visz a természetbe. A világerőtelem a kozmoszban, az emberben és a tárgyi világban egyaránt tevékenyen jelen van. A kozmikus szimpátia elve alapján így minden létező egymással összefüggésben állva egy kölcsönösen összetartozó egységet alkot. Midőn az emberi erőtelem is a világerőtelem része, ezért az ember feladata és kötelessége mindenkéfelett az, hogy e világerőtelem elvárásait figyelembe véve élje az életét. Tartózkodnia kell a külvilág hatásaitól s a vágyaktól, mert csak így tud a természet kívánalmi szerint élni. A szenvedélymentesség, apatheia révén érheti el a bölcs a lélek teljes függetlenségét és szabadságát, hiszen be kell látnia, hogy csak azokat a dolgokat kell komolyan számba vennie, melyek tőle függnek, mert ezeket képes befolyásolni, a rajta kívül álló tényezőket pedig ki kell iktatnia a látóköréből, hiszen ezeket nem képes megváltoztatni. A lélek függetlensége érdekében mindenre elszántak voltak ezek a bölcselők, számosan az öngyilkosságtól sem riadtak vissza.

Logikájukban a megismerés folyamatát a következő lépésekre osztják fel: 1. érzékelés, 2. az érzetokről kialakult képzet (phantasztia), 3. a lélek mérlegeli a képzet igaz vagy hamis voltát. Ha igaznak ítéli, akkor "assenzióval illeti" (lat. assensio = beleegyezés, ráhangolódás), ha viszont tévesnek ítéli, akkor megvonja a képzettől az assensiot. 4. Az assensioval illetett képzet az értelembe, azaz vezérlő lélekrészbe (hégemonikonba) kerül, és részévé válik a tudásnak.

C)

Epikureusok:

Az iskolát alapító Epikurosz (Kr.e.341-270) Számosz szigetén kezdett tanulmányokat folytatni, majd Athénban filozófiai iskolát alapított, amelyet nemre, korra és rangra való tekintet nélkül bárki látogathatott.

Az iskola tagjait vitáik helyszínére utalva a "Kert filozófusinak" is nevezik.

Epikurosz a démokritoszi atomelméletből kiindulva alkotta meg etikai nézeteit s az ún. hedonista életfelfogást. Ennek értelmében elutasította a haláltól való félelelmet, s magát a halált is mint az atomokra való széthullást, s nem mint végső pusztulást tanította.

Logikai tanításából csak az igazság kritériumára vonatkozó megállapítása maradt ránk: az élőlények alapvető és elsődleges érzésének a gyönyörűséget és a fájdalmat tekinti. Ennek megfelelően a helyes tett és az igaz ismeret kísérőjének a gyönyör érzését, a helytelen tett és a téves ismeret kísérőjének a fájdalom érzését tartja.

Etikai szempontból az élet értelmét a lélek nyugodt, indulatoktól mentes állapotában jelöli meg. Ez az ataraxia (zavaroktól való mentesség), amely a mérsékelt, filozófiailag elvárható gyönyörűség érzését ébreszti a lélekben. Az ataraxia jegyében hirdeti a közélettől való tartózkodás és a társadalomból való kivonulás eszméjét is. A hedonéra ([g.] = gyönyörűség) épülő filozófiai rendszerét hedonizmusnak nevezzük. De a hedonizmus két rételemben is használatos: 1) mértékletes élet(mód), a fájdalom elkerülése, 2) a gyönyörök halmozása. Ez utóbbi nem vonatkoztatható az epikurosz tanításra.

